

Wit.h in voetbaltermen

↘ MOMENTEN SPRAK MET LUC VANDIERENDONCK, COÖRDINATOR VAN VZW WIT.H, OVER DE PROJECTEN 'WISSEL' EN 'DERBY'

↘ TEKST: BART ROGÉ

Begin 2011 stelde Wit.h vzw een tentoonstelling samen die op het eerste zicht veel weg had van een veel te ambitieuze gimmick. De tentoonstelling droeg de titel '360 graden' en toonde 360 werken. "Telkens wanneer er werken voor de tentoonstelling arriveerden, nam de spanning toe", vertrouwt Luc Vandierendonck, de coördinator van Wit.h, me toe. "Is er nog wel plaats genoeg?" Wit.h is gehuisvest in een statig, ruim herenhuis in Kortrijk. Niettemin leek het onmogelijk om er alle kunstwerken op een respectvolle manier te presenteren. Het cureren hadden ze bovendien niet zelf in de hand. De tentoonstelling was het publieksmoment van het project 'Wissel', een dialoog en uitwisselingstraject tussen de creatieve ateliers van twaalf zorgvoorzieningen.¹ Elk atelier selecteerde, vanuit eigen overwegingen, dertig werken. Vandaar 360 in het totaal.

De tentoonstellingsopzet was ambitieus, maar bleek verre van een gimmick te zijn. De deelnemers van 'Wissel' componeerden, onder leiding van Bart Vandevijvere, op elke wand een evenwichtig mozaïek met netjes ingekaderde werken. Allen zeer divers qua techniek en gebruikte materialen, qua thematiek en subjecten. Haal je de kunstkamers van schilder Willem van Haecht voor de geest, maar in plaats van 17de-eeuws barok zag je bij Wit.h kamers die tot aan de nok waren gevuld met werken van mensen met een verstandelijke handicap. Niet elk getoond werk was indrukwekkend, het geheel des te meer. '360 graden' moest 'het totale

spectrum' tonen, de verscheidenheid die in de ateliers wordt gecreëerd. En daar slaagde de tentoonstelling wonderwel in.

Tegelijk publiceerde Wit.h het themablad 'Wissel', een voorstelling van de twaalf deelnemende ateliers. En momenteel loopt een vervolg onder de naam 'Derby', met het MADmusée uit Luik als Waalse trekker. Was 'Wissel' vooral een samenwerking tussen ateliers uit West- en Oost-Vlaanderen, Brussel en Nederland, dan moet 'Derby' in eerste plaats de banden versterken met ateliers uit de Franstalige gemeenschap. Ook het toonmoment van 'Derby'² is ambitieus. Het pro-

ject krijgt een platform tijdens de tweede editie van het sociaal-artistieke festival ENTER, dat in maart 2012 Gent inpalmt. Demos wilde weten waarom een sociaal-artistieke organisatie zo nauw samenwerkt met kunstateliers uit zorgvoorzieningen. Het werd een gesprek over de ene en de andere, en waarom die verschillen juist nodig zijn.

OP MAANDAG EN/OF DONDERDAG

Momenten: “Laten we beginnen met de evidente eerste vraag: ‘Wissel’ en ‘Derby’, wat en waarom?”

Luc Vandierendonck: “‘Wissel’ en ‘Derby’ hebben we omschreven als een dialoog en uitwisselingstraject tussen de creatieve of artistieke ateliers van zorgvoorzieningen. In ‘Wissel’ stapten twaalf voorzieningen mee, voor ‘Derby’ meer dan dertig. Met zo’n aantal kan je niet meer werken aan één project. ‘Derby’ zal, als geheel, wel samenkomen in een tentoonstelling tijdens het ENTER festival, maar momenteel is het meer een platform, een vlag zeg maar, waaronder verschillende samenwerkingen tussen ateliers lopen. Sommige ateliers werken samen aan een ‘tentoonstelling voor één dag’, andere rond grafiek, nog andere maken een boek. Dat is het *wat*: concreet projectwerk, samenwerkingen tussen ateliers. Wit.h brengt samen met het MAD die ateliers samen. We brengen hen in contact met kunstenaars uit het reguliere circuit en we proberen, zeer bedachtzaam, een bepaalde manier van werken te initiëren. Daarmee kom je aan het *waarom*, en

dat maakt het zeer precair. Alle kleinere deelprojecten binnen ‘Derby’ zijn zeer concreet, werkbaar en resultaatgericht. Maar eigenlijk willen we het veld dynamiseren: nieuw talent ontdekken, begeleiders van verschillende ateliers met elkaar in contact brengen, potentieel benoemen, aansturen op meer samenwerking, doorstroom mogelijk maken... Dat zijn doelstellingen die je kan benoemen in een jaarverslag of een beleidsplan, maar eigenlijk heb je die niet voor de volle honderd procent in de hand. Dat maakt het niet gemakkelijk.”

Momenten: “Begrijpelijk. Je stapt een voorziening binnen om hen het project ‘Derby’ voor te stellen. Hoe pak je dat aan?”

Luc: “We leggen twee dingen uit. Eerst en vooral wat Wit.h is en hoe we werken: een sociaal-artistieke werkplek, het erkennen van kunstenaarschap, het creëren in en door ontmoeting, met en zonder handicap, artistiek talent uitdagen om het te laten groeien... het brede verhaal. Dan maken we het heel concreet: bij ‘Wissel’ was er het plan om een tentoonstelling te bouwen, bij ‘Derby’ gaat het bijvoorbeeld over boeken maken. Wit.h zorgt voor de artistieke begeleiding. Dat zijn reguliere kunstenaars die door ons werden aangesproken. We werken pakweg vier maanden lang op maandag en/of donderdag van acht uur ’s morgens tot zes uur ’s avonds in onze eigen ateliers. Elke voorziening die instapt mag maximum twee deelnemers afvaardigen voor de duur van het project. Het enige wat ze bij manier van spreken moeten doorgeven is wie dat

zijn, hoe ze naar Kortrijk komen en hoe laat we ze kunnen verwachten. Begeleiders vanuit de voorziening mogen niet blijven, tenzij omwille van een zeer specifieke zorgnood. De eerste keer kunnen ze bij wijze van kennismaking een halve dag blijven, maar verder niet.”

Momenten: “Dat doet denken aan vormingswerk.”

Luc: “Ja, het is ook zeer strak afgelijnd qua opzet en planning. Dat staat misschien wat haaks op de chaos van een creatieproces en de vrijheden die kunstenaars zich toe-eigenen. Maar voor voorzieningen is dat nodig. Al is het maar om het vervoer van deelnemers van en naar Kortrijk en de personeelsbezetting in de voorziening geregeld te krijgen. Vroeger werkten we met wekenlange residenties of op locatie. Dat heeft zijn nut en moet nog altijd kunnen. Maar de praktische drempels zijn door die manier van werken wel hoog. Met deze ‘vormingsformat’ ligt de drempel een stuk lager. Dit soort projecten vraagt om zo’n aanpak. Het gaat over kennismaking: met ons, met dit gebouw, met onze manier van werken. Om later op een meer open, vrijere manier te kunnen werken, in residentie zeg maar, moet eerst meer vertrouwen groeien. Zowel bij individuele deelnemers als bij de voorzieningen.”

SPRONG IN HET DUISTER

Momenten: “‘Wissel’ en ‘Derby’ zijn dus instaprojecten.”

Luc: “Ja en nee. Vroeger hadden we een duidelijk onderscheid. Deelnemers kwamen via gerichte instap- en doorstroom-

activiteiten tot in de ‘serieuze’ artistieke trajecten. Die gelaagdheid zit nog in het individueel traject dat deelnemers afleggen, maar niet meer in onze activiteiten. In het soort atelierwerk dat we opzetten is er wel een onderscheid tussen ‘beginner’ en ‘gevorderde’, maar dat speelt op vele vlakken. Bijvoorbeeld: kunstatelier De Zandberg (Feniks vzw) kan bijvoorbeeld Hendrik Heffinck voordragen voor ‘Derby’. Hendrik heeft nog nooit iets met boeken gedaan, dat zal hem zeker boeien. Maar je kan Hendrik geen ‘beginner’ noemen. Hij exposeert al twintig jaar en begrijpt perfect hoe je naar een tentoonstelling toewerkt. Op dat vlak heeft hij heel wat ervaring, maar daarom weet hij nog niet hoe boeken in elkaar zitten. Op dezelfde manier kan iemand instappen die wekelijks met een ongelooflijke daadkracht een schriftje volschrijft, maar daar nog nooit mee naar buiten is gekomen. Vroeger was het ondenkbaar dat die twee elkaar zouden ontmoeten in een van onze ‘instapactiviteiten’. Dat was spijtig, en eigenlijk het gevolg van een weinig zeggend onderscheid.”

Momenten: “Wie selecteert de deelnemers?”

Luc: “Dat doen de begeleiders van de ateliers. Dat is ook het meest eerlijke. Wij kennen hun gasten niet. Gisteren heb ik vier ateliers bezocht van voorzieningen in Henegouwen, hier net over de taalgrens. Ik was daar nog nooit geweest en zij hadden nog nooit van Wit.h gehoord, laat staan iets over het sociaal-artistiek werk in Vlaanderen. Voor ons is dat een sprong in het duister, maar ook voor de voorziening. Ten eerste moeten ze het werk van hun

gasten anders gaan evalueren: houdt het werk stand als het naast dat van iemand buiten het atelier wordt getoond, of niet? Ten tweede moeten ze mogelijke deelnemers vanuit een orthopedagogische reflex anders gaan bekijken: kan hij of zij wel werken in een 'vreemde' context, is dat te precair of juist zeer waardevol? En natuurlijk krijg je dan discussies: waarom Jan en niet Mieke? Dat zijn zeer waardevolle discussies, ook al heb je daar als buitenstaander geen stem in."

Momenten: "Jullie kunnen niet gericht selecteren, maar de ateliers eigenlijk ook niet. Je krijgt een zeer diffuse groep. Hoe garandeer je dan kwaliteit? Is dat louter het resultaat van het sociaal-artistieke traject?"

Luc: "Nee, artistieke kwaliteit is een zeer raar iets. Dat is trots. Je hebt altijd de fierheid van een bepaald 'kunnen'. Maar je zit ook altijd met iets van: 'Ja, is die dan beter dan de andere?' 'Moeten we die persoon dan meer rechten of privileges toekennen dan een ander?' Heel wat ateliers binnen voorzieningen zetten al hun gasten op eenzelfde lijn. En dan heb je naargelang de context of het project wel eentje die er bovenuit steekt. Maar er zijn ook ateliers, dat zien we toch steeds vaker, die het artistieke talent van individuen erkennen en alles in het werk stellen om dat talent verder te ontwikkelen. Dat is niet overal zo: veel voorzieningen hebben het daar heel moeilijk mee, en ook binnen de sociaal-artistieke praktijk is dat geen evidentie. Vandaar dat we met Wit.h ook die balans in evenwicht willen houden: voorzieningen

schuiven zelf mensen naar voor, om uiteenlopende redenen. En met Wit.h proberen we ook, zeer omzichtig, individuen via een gerichte vraag en met een duidelijke doelstelling uit te lichten. Juist om dat talent meer kansen te bieden om zich te ontwikkelen. Maar voor 'Wissel' en 'Derby' deden we dat dus niet, daar hebben de ateliers het laatste woord."

VISSEN IN DEZELFDE VIJVER

Momenten: "Artistiek talent is in het algemeen, en dus ook bij mensen met een beperking, niet breed gezaaid. Blijf je dan niet vissen in dezelfde vijver?"

Luc: "Dat horen we vaak. Voorzieningen zijn blij dat ze zelf kunnen selecteren. Dan kunnen ze ook eens iemand anders een kans geven om met Wit.h samen te werken. Dat is een waardevol argument. Maar dat betekent dan ook dat iemand met een afgetekend talent moet wachten tot het weer eens zijn of haar beurt is. Juist daarom doen we projecten als 'Wissel' en 'Derby', juist om die doorstroming mogelijk te maken. Het zijn dialogen en uitwisselingstrajecten tussen de creatieve ateliers. Samenwerking moet het veld dynamiseren, zodat talent niet opgesloten blijft in zijn of haar atelier. Als je op twintig kilometer van elkaar twee mensen hebt die met hetzelfde bezig zijn, dan moeten die mensen elkaar kunnen vinden. Daarvoor moeten ze elkaar eerst leren kennen. Daarom 'Wissel' en 'Derby'."

Momenten: "Er bestaat geen overkoepelend initiatief dat ateliers samenbrengt?"

Luc: “Nee, en het is natuurlijk de vraag hoe zo’n initiatief er zou moeten uitzien en wie dat moet opzetten. Heel veel samenwerking- en netwerkverbanden willen een gecentraliseerde structuur opzetten. Als je dat wil doen, moet je afbakenen: deze wel, deze niet. Althans, dat denkt men. Met Wit.h willen we juist het tegengestelde bewerkstelligen. Een paar jaar geleden had je de start van de Association for European Art. Daar zijn we na een jaar moedwillig moeten uitstappen, dat is ons te exclusief en te weinig concreet. Het discours van de outsider art staat als theoretisch denkkaad-der zeer ver van het sociaal-artistiek werk. Sociaal-artistiek werk met mensen met een handicap wil juist uitbreken, samenwerken met de reguliere kunsten, eerder dan zich af te lijnen in een enge niche binnen de kunsten. In het verhaal van de outsider art zit weinig eigentijdse dynamiek, dat is het musealiseren van de kunst van mensen met een beperking. Wit.h is geen museum, we zijn een artistieke werkplek, een atelier met een galerij waarin we werk dat hier is gemaakt tentoonstellen. En een plek blijft maar boeiend zolang er een *va-et-vient* is van mensen en invloeden. Dat geldt even-goed voor een atelier in een voorziening als voor een sociaal-artistieke organisatie.”

Momenten: “‘Wissel’ en ‘Derby’ willen een bepaalde manier van werken initiëren binnen de ateliers van de voorzieningen. Het gaat dan over het aanbieden van een netwerk, de contacten en samenwerking onderling en met reguliere kunstenaars. Is er dan zo’n groot verschil tussen de manier van werken in Wit.h en die van de ateliers in de voorzieningen?”

Luc: “De taak van een atelierbegeleider in een voorziening is zeer complex. Als sociaal-artistieke werkplaats heb je het voordeel dat je zeer uitgesproken kan zeggen waarmee je bezig bent: mensen stimuleren en kansen bieden om kunst te creëren, om te groeien in hun kunstenaarschap. Hoe breed dat ook mag zijn, dat is onze taak. Atelierbegeleiders in een voorziening zien dat ook als hun taak, maar daarnaast hebben ze nog heel wat andere taken. Benoem dat gerust als het orthopedagogische: handelingsplannen opvolgen, ouders opvolgen, binnen de voorziening bepaalde verantwoordelijkheden en engagementen opnemen, de dagelijkse was en plas... Voor een individu, maar zelfs voor een team is dat heel veel. Ateliers die zich fysiek en ook organisatorisch deels kunnen loskoppelen van een voorziening hebben het daar makkelijker mee. Niettemin blijven al die andere taken uiterst complex. Ook al heb je een atelierbegeleider die er op artistiek vlak torenhoog bovenuit steekt, dan nog kan hij of zij dat talent niet voor de volle honderd procent inzetten in zijn atelier. Niet dat atelierbegeleiders tekortschieten, ze botsen enkel op de grenzen van een zorgvoorziening. Dat maakt het ontzettend moeilijk. Maar algemeen gesproken is de modus operandi binnen de ateliers sterk aan het veranderen. In 2002, toen we met Wit.h begonnen, waren voorzieningen kwaad toe we stelden dat het misschien gemakkelijker was om een kunstenaar ergotherapeutische vaardigheden bij te brengen dan ergotherapeuten artistiek bij te scholen. Vandaag hebben we dat soort discussies niet meer. De meeste ateliers hebben artistieke mensen in dienst. Dat is

een vooruitgang op het vlak van creatieve technieken, maar ook qua visie.”

GELIJKWAARDIG

Momenten: “Los van het botsen op de grenzen van de zorgvoorziening: wat is er verder nog verschillend met een sociaal-artistieke werkplaats?”

Luc: “Die grenzen van de zorgvoorziening maken juist het verschil. Kijk, als onze stagiairs een van onze deelnemers willen bellen om wat praktische afspraken te maken, schrikken ze soms dat ze een voorziening aan de lijn krijgen. Omdat die voorziening er bij ons, op de werkvloer, niet is. Natuurlijk is die er wel, om praktische afspraken te maken, om het contact met ouders te stroomlijnen en om duizend en één andere essentiële zaken. Maar eigenlijk komt iemand met een beperking hier in het atelier werken zonder dat kader van de zorgvoorziening. Dat maakt een andere benadering mogelijk. Het gaat om gelijkwaardigheid. Wit.h geeft haar deelnemers, kunstenaars met of zonder beperking, een plek en een kader om binnen te werken. Daarin zijn ze gelijk aan elkaar, met evenveel verantwoordelijkheid. We brengen die gelijkwaardigheid in de praktijk en nemen dat au sérieux. Onze vorige tentoonstelling bijvoorbeeld, is gefotografeerd door André Wostijn, een kunstenaar met een beperking. Niet omdat hij mentaal gehandicapt is, maar omdat we er zeker van zijn dat hij een originele kijk heeft en bedachtzaam te werk zal gaan. En inderdaad: hij heeft hier twee dagen rondgelopen, wist zelf zijn transport te regelen, en jij of ik zou-

den de tentoonstelling niet beter in beeld kunnen hebben gebracht. Zo werkt het dus. Is dat een uitzondering? Ik weet het zo niet. Het bewijst alleszins dat het kan.”

Momenten: “Ik denk dat iedereen er wel van overtuigd is dat de grenzen of muren van de zorgvoorzieningen poreuzer moeten worden, ook de voorzieningen zelf. Maar wat met dat andere instituut: dat van de kunsten? Hoe pakt de kunst en het kunstenaarschap van mensen met een beperking daar?”

Luc: “Toen ik afstudeerde was dat de boodschap: minder instituten, zorg moet ambulante. Maar eigenlijk zijn de instituten de laatste twintig jaar ongelooflijk snel gegroeid, en nu krijg je opnieuw het verhaal van het vermaatschappelijken van de zorg. Misschien moeten we het verhaal van de kunstenaar met een beperking ook zo bekijken. Als de zorgsector personen met een beperking erkent als een volwaardig mens, die ook wil trouwen, wil vrijen, alleen wil wonen, dan wordt kiezen voor het kunstenaarschap ook iets vanzelfsprekend. Ik denk dat geen enkele kunstenaar, ook niet diegene met een beperking, moet zitten wachten op erkenning, van wie dan ook. Het gaat erom te kiezen voor het kunstenaarschap. En er is een amalgaam aan mensen, organisaties en instituten dat mensen ondersteunt in die keuze: ouders, begeleiders, vrienden, galleries, musea... noem maar op. Dat is wat we nodig hebben: die duidelijke keuze voor het kunstenaarschap. Wit.h wil mensen ondersteunen om die keuze te maken. En als ze die hebben gemaakt, willen we een netwerk

en kansen aanbieden zodat ze hun kunstenaarschap ten volle kunnen ontplooiën. Hendrik Heffinck, bijvoorbeeld, is iemand die duidelijk die keuze heeft gemaakt en zich ook zo profileert. Dat dwingt erkenning af. Op zich een zeer bescheiden en respectvol iemand, die met zijn wijsheid en intelligentie iedere collega-kunstenaar waarmee hij samenwerkt weet aan te steken. Zijn voorziening erkent dat en zorgt voor de nodige omkadering, waardoor Hendrik actief is van Brussel tot Parijs. Dat is voor niemand gemakkelijk, noch voor de voorziening, noch voor Hendrik zelf. Hij wordt heel vaak geconfronteerd met zijn eigen beperkingen: te hoge verwachtingen en frustraties, te weinig geld om te doen wat hij wil doen. Maar dat is het, dat is het kunstenaarschap.”

Momenten: “Gelijkwaardig, kiezen voor het kunstenaarschap: ik volg het graag. Maar dan moet het oordeel van het publiek ook die lijn volgen. Kijken we met dezelfde ogen naar het werk van personen met een beperking?”

Luc: “Je kan niet over een kunstwerk spreken zolang het in het atelier of in de cirkel van vrienden en kennissen blijft. In die twee cirkels spreken wij over een werkstuk, niet over een kunstwerk. Pas in derde instantie komt de confrontatie met het publiek. Dan kan je praten over een kunstwerk en over de positionering van de kunstenaar. En dat is uiterst precair: wanneer is wat wij tonen met Wit.h niet langer een werkstuk maar een kunstwerk? Moeten wij daar als sociaal-artistieke organisatie een duidelijke keuze in maken? Is dat niet

de taak van een kunsthuis of museum? Ik heb daar geen pasklaar antwoord op. Met Wit.h willen we ervoor zorgen dat we het parcours van een kunstenaar ‘vol’ kunnen maken. En daarin is de confrontatie met een publiek essentieel. Niet alleen de stem van Jan met de pet, maar ook van het *professioneel publiek*. En dan kom je inderdaad terug bij die gelijkwaardigheid. Wanneer iemand met een beperking kiest voor het kunstenaarschap, moet dat een evidentie zijn. Let wel: ‘Wissel’ en ook ‘Derby’ presenteren we als groepstentoonstelling. Dan gaat het niet expliciet om de individuele kunstenaar. Daar speelt eerder de spanning tussen werkstuk en kunstwerk, en beoordeelt het publiek ook eerder het geheel. Dan vangen wij als sociaal-artistieke organisatie, of de reguliere kunstenaars waarmee we samenwerken, hun oordeel op en blijven de deelnemers deels buiten schot. Dat hoort ook zo.”

NOTEN

- 1 A-Atelier, Atelier Het Anker, Atelier Den Achtkanter, Crea-Atelier Oranje, De Beelderij, De Verfplek, Galerie Atelier De Kaai, Het Canvasatelier, Kreakollektief, Kunstwerkplaats de Zandberg, Teken- en schilderatelier Mariaheem en Veer10
- 2 Campagn'art, CEC La Hesse, Home André Livémont, Afrom asbl, Coopérations Art, Facéré, Le Roseau Vert, La Forestière asbl, L'atelier d'art du Centre André Focant, Créahm Liege, Atelier 17, La Devinière, A-Atelier, Kunstwerkplaats De Zandberg, Crea-atelier Oranje, Galerie Atelier De Kaai, De Beelderij, Vzw Mivalti, De Lovie, Veer-10, Kunst+ vzw, Kunstatelier De Verfplek, Groep ubuntu: canvas atelier, Atelier Den Achtkanter, Kreakollektief, Het Anker, Mariaheem, Centre Marius Staquet, Het Minnehuis